

Az összeesküvés

WALTER JENS TÉVÉJÁTÉKA MAGYAR ELŐADÁSBAN

„A kocka el van vetve” — efféle jelentőség-teli mondásaikat — de még a jelentéktelenekeket is — politikusok, államférfiak, kivált pedig diktátorok szeretik kőbe vésvé, esetleg újságpapírra nyomtatva látni. „Alea iacta est” — áll Julius Caesar termeinek falán, a 49. év nagy döntésére, Pompeius elkergetésére és a szenátus megfélemlítésére emlékeztetve Caesart magát, de nem utolsósorban a szenátust. Az öt esztendővel későbbi, nem kevésbé döntő 44. év egy márciusi éjszakájára, Caesar megöletésének előestéjére, Walter Jens a történelmi mondás mellé szerényen oda-biggyeszi egy remek tévéjátékban a magáét: a kocka másként van elvetve.

S a kockajátékot lejátszsa egy másik történelmi valóságűszá-mítás szabályai szerint, egy irodalmi aleatorika lehetőségei között: mi-ket gondolt, hogyan viselkedett volna utolsó éjszakáján, ha tud arról, hogy reggel megölik? Mi több: ha ő maga tervezi meg maga ellen az összeesküvést? Egy nagy tervezőtől, amilyen ő volt, kitelhetik az ilyen bizarr játék, bölcs, keserű, kiábrándult, csúfolódó, címikus, sorsot megkísértő, sorssal kibabráló hamisjáték, a történelem cinkelt, manipulált kockáival.

Hogy egy ilyen történelmi tétre menő, ha-

zár hamisjáték mégse trükkökön, olcsó szemfényvesztésen, sipisták kézügyességén alapuljon, ahhoz olyan gondolkodó kell, amilyen Walter Jens. Akinek a kisujjában van a történelem, aki tud játszani a lehetőségekkel és a lehetetlenségekkel. Olyan író kell, aki egy fikatív szituációt, mesterségesen előállított drámát olyanra tud szerkeszteni, olyanra írni, hogy családja hitelesebb legyen a ténynél, hazugsága igazabb legyen a valóságnál. És kell ehhez a játékhoz olyan partner, mint Caesar, aki tud és szeret játszani, hamisan is, becsületesen is.

Jens és Caesar jól egymásra talált. Nagyszerűen kockáznak, nagyszerűen is packáznak történelemmel, gondolattal, és a nézővel. Mikor a német író tévéjátéka

Keresztúry Mária ironikus, okos, költői fordításában két esztendeje megjelent, sok olvasóban keltett igényt látni is ezt a gazdagon gondolkodó, elragadóan játékos művet, a televízióra szánt irodalomnak ezt a ritka, értékes darabját. Ezt a szikrázó drámát, amelyben a történelemnek egy kivételesen nagy hőse és ripacsa, Caesar, fűgét mutat a történelemnek és amelyben egy szerepébe belefáradt, de szerepét az örökkévalóságig és az örökkévalóságnak játszani kívánó, magányos öregember, ugyancsak Caesar, vall a rettegéseiről, a vénségről s az ifjúságról, megvetéseiről és csodálatairól, a saját nagyságáról és törpe-ségeiről.

Ez a dráma és az előadása szintén egymásra talált a magyar televí-

Bitskey Tibor és Básti Lajos

Szemérmes vallomás

zióban. A rendező Esztergályos Károly és az író, a színész Básti Lajos és a Caesar-szerep szerencsésen találkozott egymással. Ha a rendezésben akadnak is félre-magyarázható, félreért-hető technikai megoldások — a fiktív drámában Caesar és Brutus fiktív, csak Caesar gondolatvilágában lejátszó-dó, éji párbeszéd mármár reális képi megfogalmazása például —, a rendezés gondolatmenete, értelmezése világos és félreérthetetlen s a mű ironikusságát össze-olvasztja a mű tragikus hangjaival, széles játékos kedvét azzal a kritikai, rezignált szemlélettel, ahogyan az író Caesar korát — s nemcsak azt — megítéli. Básti Lajos alakításában is ez a nagyszabású: egy csepű-rágó és egy államférfi pózol és töpreng benne, komédiázva éli végig a tragikus órát s tragédiáját át-meg átszövi öngúnnyal és világmegvetéssel. Brutus alakja viszont a történelemben is, e játékban is jelentékenyebb, mint amennyi súlya Kozák András alakításában van. Klasz-szikus, nemes metszést ad Calpurnia alakjának Zolnay Zsuzsa. Két ki-tűnő epizód: Inke László, mint Servius, Bitskey Tibor, mint Antonius s körülöttük, velük az egész stáb: Bíró Mik-lós operatőr, Drégely László díszlettervező, Mialkóvszky Erzsébet jelmeztervező erősíti a nézőnek azt a meggyő-ződését, hogy Az össze-esküvés és magyar elő-adása csakugyan talál-kozott a képernyőn.

MÁTRAI-BETEGH BELA

Írók és szerelmesek rendszerint szenvedélyesen szoktak vallani ideáljukról, néha oly fokig, hogy az ideál már alig valóság, inkább csak látomás. Legutóbb Mándy Iván „vallott” a televízióban Hunyady Sándorról, vállalva, hogy bevezeti a néző-hallgatót Hunyady írói világába. De ő nem esett áldozatul a szerelmesek szenvedélyének: halk volt és szemérmes. Halkan és szemérmesen formálta át — emlékei, élményei, futó találkozások alapján — Hunyadyt egy Mándy-novellahőssé. Mint íróra, kevés szót vesztegetett: hogy mesterien tudott novellát írni (de még mennyire!); hogy egyetlen mondattal képes volt drámai szituációt teremteni, egyetlen könnyed jelzővel valakit csontig jellemezni. Mándyt inkább az ember érdekelte, aki a Centrál kávéház mélyén üldögélt — s akit az ifjú Mándy a nagy kirakatúvegen keresztül bámult; aki gyakran felbukkant kényelmes lépteivel a kör-úton, dús bajusza alatt füstölgő szivarjával; lélek-szerinti örök magányosságával, rejtélyes monomániával; első vázlatként a fiatal író számára a későbbi Mándy-hősökhöz. Ez a metamorfózis, amin Hunyady — aki szemléletében, éppen ellenpólusa Mándynak — ez utóbbi emlékezeiben-élményé-ben átment, maga is felért, egy izgalmas novellá-val, csak éppen a magyarázatul szolgáló drámai ellenpont hiányzott belőle. Maga Hunyady. Az az írói világ, amelyről — többek közt — egy remek-beszabott Hunyady-novella, a Lovagias ügy is meglehetősen gazdag képet mutat.

Így kész szerencse, hogy a tévé ezúttal fittyet hányt a dramatizálás szinte már babonás gyakor-latának. E műsorszám ugyanis, amelynek szerkesz-tője Ascher Gabriella, merészen meghagyta pró-zának ami próza. Győry Emillel mondatta el a no-vellát, aki nagy előadói figyelemmel, csak hangjá-nak árnyalataival játszva, átéléssel adta azt elő, fölényesen és újra bizonyítva, hogy az igazi no-vellela a színpadi formánál is koncentráltabb drá-mát tud nyújtani. Még olyan súlytalannak tetsző témakörből, olyan jelentéktelen, pipogya alakok-kal is, melyek színpadon csak a kabaréig juthat-nának (milyen szánalmas, semmitmondó lett vol-na, ha a kövér Fried mérnököt és Gelb bórkeres-kezőt, nemcsak *elképzeljük* az író szándéka sze-rint, hanem *látjuk* is őket pofozkodni a liftben egy egy kánikulai napon!). S milyen feszültségig emeli ezt a drámát Hunyady tündérien csevegő, könnyed, kajánkodó stílusa, amit a dráma lefokozása nélkül csak novellában engedhet meg magának az író. Mert hol máshol lehetne tragikusabb színek-kel ábrázolni a pofozkodó Fried mérnök és Gelb bórkereskező történetében a valódi drámát: az ember, a humánus siralmas vereségét az álbékes-ség mögé búvó polgári gyávaással, pedantériával, hamis becsületkódexszel szemben?

HEGEDŰS ZOLTÁN